

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЛЕШЕНОК Уляна Сергіївна

УДК 303.721: 316.645

**ЕМПІРИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ОСНОВІ
ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

22.00.02 – методологія та методи соціологічних досліджень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата соціологічних наук

КИЇВ - 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі методології та методів соціологічних досліджень Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат фізико-математичних наук, доцент
Горбачик Андрій Петрович,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, доцент кафедри методології
та методів соціологічних досліджень

Офіційні опоненти: доктор соціологічних наук, старший науковий
співробітник
Резнік Олександр Станіславович,
Інститут соціології НАН України, м. Київ,
завідувач відділу соціально-політичних процесів

кандидат соціологічних наук
Харченко Наталія Миколаївна,
Київський міжнародний інститут соціології,
м. Київ, виконавчий директор

Захист відбудеться 28 вересня 2020 р. о 12:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.30 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 03680, м. Київ, просп. Академіка Глушкова, 4д, ауд. 504.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці імені М.Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розіслано «28» серпня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 26.001.30

О. В. Мазурик

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Чимало соціологічних досліджень присвячено вивченню політичних орієнтацій і як елементу політичної культури, і як важливій внутрішньо-особистісній характеристиці, яка визначає політичну позицію індивіда або групи. При спробі дати теоретичну інтерпретацію поняттю «політичні орієнтації» можна виокремити два підходи. У межах першого політичні орієнтації визначаються як ставлення населення до різних аспектів існуючої політичної реальності (інститутів, ідей, норм, лідерів тощо), що впливає на самовизначення суб'єкта в системі політичних координат. У випадку другого підходу політичні орієнтації визначаються через об'єкт, а саме через політичні цінності, які можна представити як набір загальних нормативних принципів та переконань відносно уряду, громадськості та суспільства. Вони допомагають людям визначити свою позицію у заплутаному політичному середовищі, лежать в основі атитюдів, преференцій та оцінок у сфері політики.

Необхідність дослідження політичних орієнтацій пов'язана з тим, що політичні орієнтації як елемент політичної культури можуть виступати індикатором змін, що відбуваються у політичній сфері життя суспільства. При цьому вони є важливим показником якості демократії. Політичні орієнтації як внутрішньо-особистісна характеристика слугують для визначення місця окремих осіб або груп у системі політичних координат. Тут політичні орієнтації також слугують пояснювальною змінною, наприклад, для електорального вибору.

Основними викликами при вимірюванні політичних орієнтацій є необхідність забезпечення можливості узагальнення та порівняння політичних орієнтацій різних соціальних груп, або можливостей вивчення динаміки, тобто, порівняння політичних орієнтацій однієї і тієї ж групи у різні періоди часу. Найбільш поширеним підходом до узагальнення політичних орієнтацій є узагальнення через ідеологічні концепти. Тобто, дослідник конструює систему ідеологічних координат, у межах якої аналізує політичні орієнтації.

Підхід до ідентифікації політичних орієнтацій, при якому в рамках опитування респонденту пропонується самостійно позиціонувати себе у визначеній дослідником системі ідеологічних координат, використовується в багатьох знаних міжнародних проектах (наприклад, Європейське соціальне дослідження) а також і в українських дослідженнях (моніторинг «Українське суспільство»). Але з використанням такого підходу пов'язана низка проблем, а саме:

- Від респондентів очікується достатньо високий рівень обізнаності щодо політичної сфери життя суспільства, актуальних політичних питань та проблем.
- Для ідентифікації себе з певними ідеологічними концептами респондент має володіти абстрактним мисленням, щоб співвіднести свої конкретні установки та орієнтації з абстрактними ідеологічними поняттями.
- Також, окрім впливу ідеологічних установок на політичні орієнтації, може існувати і вплив політичних орієнтацій на ідеологічні установки.

Для вирішення перерахованих вище проблем постає необхідність пошуків альтернативного підходу до ідентифікації політичних орієнтацій. У цьому дисертаційному дослідженні пропонується ідентифікувати політичні орієнтації на

основі життєвих цінностей.

З метою вивчення існуючого досвіду ідентифікації політичних орієнтацій розглянуто низку емпіричних досліджень, у яких доведено як кореляційний зв'язок між цінностями та політичними орієнтаціями, так і причинний вплив цінностей на політичні орієнтації (дослідження Дж. Капрари, Ф. Зімбардо, Ф. Леймгрубера, Ю. Пюрко, Ш. Шварца), а також дослідження, які доводять існування непрямого впливу цінностей на електоральний вибір через політичні орієнтації (Дж. Капрара, Ф. Леймгрубер та ін.) Також розглянуто теоретичні розробки, де цінності представлені як певний узгоджуючий елемент, який об'єднує розрізнені установки, орієнтації, уявлення людей щодо різних сфер життя, у тому числі щодо політичної сфери життя суспільства (М. Рокіч, Ш. Шварц, М. Барнеа, В. Джейкобі).

Також проаналізовано український досвід вимірювання ціннісних орієнтацій, а саме дослідження динаміки ціннісних орієнтацій як індикатора політичних трансформацій у суспільстві в цілому (О. Балакірева, О. Шестаковський, Ю. Савельєв), зв'язок політичних орієнтацій з ціннісними орієнтаціями та ідеологічною ідентичністю на індивідуальному рівні (О. Резнік), а також вивчення ієрархії ціннісних орієнтацій молоді та студентства для виявлення зсувів у їх політичних орієнтаціях (Л. Сокурянська, О. Савчук). Окрім того, здійснено огляд досліджень, присвячених вимірюванню політичних орієнтацій та політичного вибору українців (В. Паніотто, Н. Харченко, М. Чурілов, А. Горбачик, І. Бекешкіна В. Хмелько, О. Стегній, О. Вишняк, Є. Головаха, М. Шульга).

Враховуючи проблеми, які виникають при визначенні політичних орієнтацій на основі позиціонування респондента у системі ідеологічних координат, у межах дисертаційного дослідження пропонується ідентифікувати політичні орієнтації на основі життєвих цінностей. При такому підході не очікується наявність у респондентів специфічних знань щодо політичної сфери життя суспільства. Також цей підхід є більш валідним для соціокультурних умов сучасної України, адже він дає можливість обійти проблему поєднання суперечливих думок і поглядів у респондентів, у тому числі щодо політичної сфери, що додатково ускладнює ідентифікацію політичних орієнтацій на основі ідеологічних концептів.

Наукова проблема дисертаційного дослідження полягає у обмеженнях прямих методик ідентифікації політичних орієнтацій, через те, що вони передбачають наявність у респондентів специфічних знань та компетенцій. Існує потреба у непрямих методиках ідентифікації політичних орієнтацій, придатних для масових обстежень, та таких, що апелюють до повсякденного досвіду людини. І, оскільки, такі методики є культурно-залежними, необхідно адаптувати світовий досвід їх використання до соціокультурних умов сучасного українського суспільства.

Метою дослідження є обґрунтування процедури ідентифікації політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей в умовах українського суспільства.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі **завдання**:

- проаналізувати існуючі підходи до інтерпретації поняття «життєві цінності» та обґрунтувати вибір підходу, адекватного вирішенню завдань дослідження;
- проаналізувати та узагальнити існуючі методики вимірювання життєвих цінностей та політичних орієнтацій;

- обґрунтувати можливості ідентифікації політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей;

- оцінити валідність та надійність ідентифікації політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей;

Об'єкт – політичні орієнтації.

Предмет – ідентифікація політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей в умовах українського суспільства.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань у роботі використані як загальнонаукові, так і специфічні методи. Серед них метод *аналізу та синтезу* – для уточнення опорних понять дослідження, *індукції та дедукції* – для обґрунтування теоретичних та методологічних засад дослідження, *узагальнення і порівняння* – для вибору найбільш прийнятних підходів до вимірювання цінностей та політичних орієнтацій, метод *системного аналізу* – для встановлення структурних зв'язків між цінностями та політичними орієнтаціями. Основними методами вторинного аналізу соціологічної інформації є кореляційний аналіз та аналіз відповідностей.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження виступає ціннісна теорія Ш. Шварца, згідно якої виділені десять життєвих цінностей, універсальних для різних культур, можуть бути об'єднані у чотири, а потім у два ціннісні сектори. Відтворюваність такої структури у різних суспільствах була перевірена на базі порівняльних досліджень, у тому числі Європейського соціального дослідження.

Емпіричну базу дисертаційного дослідження становлять дані Європейського соціального дослідження (ESS) та електоральна статистика (а саме статистика підсумків виборів до Верховної Ради України).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у обґрунтуванні процедури ідентифікації політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей в умовах українського суспільства. Найважливіші результати, які виносяться на захист:

вперше:

- Обґрунтовано процедуру ідентифікації політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей в умовах сучасної України. Встановлено зв'язок між ціннісними та політичними орієнтаціями, при цьому доведено подібність структури ціннісних орієнтацій та структури політичних орієнтацій. Також доведено зв'язок між ціннісними орієнтаціями та електоральним вибором в умовах українського суспільства. Наявність взаємозв'язку між цінностями та політичним вибором розглядається як індикатор зв'язку між цінностями та політичними орієнтаціями, оскільки проведений в роботі аналіз теоретичних та емпіричних досліджень дозволяє дійти висновку, що політичні орієнтації є проміжною змінною у ланцюжку причинно-наслідкового впливу цінностей на політичний вибір.

- Встановлено зв'язок між ціннісними орієнтаціями та політичними орієнтаціями в умовах українського суспільства. На основі аналізу даних Європейського соціального дослідження підтверджено наявність зв'язку між цінностями та політичними орієнтаціями. На основі аналізу кореляцій між ставленнями до різних цінностей та політичними орієнтаціями зроблений висновок про їх структурну подібність.

- Встановлено зв'язок між ціннісними орієнтаціями та електоральним вибором в умовах українського суспільства. Цей зв'язок досліджено як на індивідуальному, так і на груповому рівнях. Наявність зв'язку на індивідуальному рівні перевірено на основі даних шостої хвилі Європейського соціального дослідження. Для перевірки зв'язку на груповому рівні була додатково залучена електоральна статистика, а саме результати голосування на Парламентських виборах 2012 року.

- Здійснено аналіз структури електорального поля через групування політичних партій на основі ціннісних орієнтацій їх прихильників. Групування політичних партій методом аналізу відповідностей демонструє, що в умовах українського суспільства ціннісні орієнтації можуть слугувати основою не лише для класифікацій політичних орієнтацій, але й для створення класифікації політичних суб'єктів.

дістало подальшого розвитку:

- Обґрунтування адекватності застосування непрямого вимірювання політичних орієнтацій замість методик, що спираються на самопозиціонування у ідеологічному просторі. На основі аналізу робіт таких дослідників як Д. Белл, В. Джоу, П. Коновер, С. Фельдман, В. Джейкобі, П. Горен визначено основні проблеми, які виникають при ідентифікації політичних орієнтацій через ідеологічну самоідентифікацію людини. Притаманний українському суспільству феномен амбівалентності особистості додатково ускладнює вивчення політичних орієнтацій з використанням прямих методів вимірювання.

- Можливості використання ціннісного континуума на протигагу ідеологічному континууму для вивчення структури політичних орієнтацій в сучасному українському суспільстві. Заміна ідеологічних уявлень цінностями для ідентифікації політичних орієнтацій є одним із підходів до непрямого вимірювання цих орієнтацій. Ідея схожості ідеологічного та ціннісного континуумів представлена у роботах таких дослідників, як М. Барнеа та Ш. Шварц, які вважають, що основа континууму «ліві-праві» може бути представлена через конфлікт між цінностями, що виражають пріоритет власних інтересів, та тими, що виражають пріоритет інтересів інших, а в основі континуума «лібералізм-консерватизм» лежить конфлікт між цінностями, що відображають прагнення до закону і порядку, та тими, що безпосередньо пов'язані з відкритістю до змін.

Теоретичне значення результатів полягає в тому, що:

- обґрунтовано процедури ідентифікації політичних орієнтацій на основі цінностей, що дає можливість уникати прямого вимірювання політичних орієнтацій і звертатись до життєвих цінностей, тобто до власного досвіду респондентів, без звернення до складних абстрактних понять;

- встановлена структурна подібність між континуумом життєвих цінностей різного мотиваційного змісту та політичними орієнтаціями.

Практичне значення результатів полягає в тому, що:

- ідентифікація політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей дає змогу застосувати підхід до вивчення електорального поля через типологізацію політичних лідерів та політичних партій в просторі цінностей їх прихильників як

альтернативу поширеній, але ускладненій у застосуванні в сучасному українському суспільстві подібного роду типологізації на основі ідентифікації партії або лідера з певною ідеологією;

- отримані результати щодо зв'язку між структурами цінностей та політичних орієнтацій можуть бути використані при подальших дослідженнях політичних орієнтацій та політичного вибору.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Наукові результати та висновки, що містяться в ній, отримані автором особисто.

Апробація результатів. Основні ідеї дисертаційного дослідження були представлені на шести наукових конференціях:

- Лешенок У. С. Цінності в соціології: характеристика індивідів чи характеристика спільнот. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Реалії та перспективи розвитку суспільства: соціальні, психологічні і політичні аспекти»* (28–29 жовтня 2016 року). Сладковичево, 2016. С.52-55.

- Лешенок У. С. Вимірювання цінностей: систематизація існуючих методик. *Матеріали X Міжнародної конференції студентів та молодих науковців «Соціологія і сучасні соціальні трансформації»* (16-17 листопада 2017 року). Київ, 2017. С.68-71.

- Лешенок У. С. Можливості структурування політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей. *Матеріали XVI Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Соціологія у (пост) сучасності»* (5-16 березня 2018 року). Харків, 2018. С.60-61.

- Лешенок У. С. Можливості та перспективи вивчення життєвих цінностей у соціологічних дослідженнях. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Шевченківська весна 2018»* (5-6 квітня 2018 року). Київ, 2018. С.48-50.

- Лешенок У. С. Особливості аналізу динаміки ціннісних орієнтацій населення України. *Матеріали XV Міжнародної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Модернізація суспільства та соціальні технології»* (17-18 травня 2018 року). Київ, 2018. С.95-97.

- Лешенок У. С. Можливості використання просторових даних у дослідженнях політичних орієнтацій населення України. *Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії. Спільноти: суспільна уява і практики конструювання»* (18-19 квітня 2019 року). Київ, 2019. С.218-220.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладено у 13 публікаціях, з яких 6 наукових статей у фахових виданнях, у тому числі 1 – у закордонному виданні та 3 – у виданнях, внесених до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus; 6 публікацій засвідчують апробацію результатів дисертаційного дослідження, 1 – додатково відображає результати.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел (188 найменувань) та одного додатку. Робота містить 14 таблиць та 7 рисунків.

Загальний обсяг дисертації становить 192 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено наукову проблему, мету, завдання, предмет, об'єкт та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У **першому розділі «Підходи до теоретичної інтерпретації поняття «життєві цінності» та способи їх емпіричної фіксації»** визначено зміст поняття «життєві цінності», а також описано підходи до вимірювання ціннісних орієнтацій.

У підрозділі 1.1. *«Підходи до теоретичної інтерпретації поняття «життєві цінності»* визначено зміст поняття «життєві цінності» та систематизовано підходи до його теоретичної інтерпретації. Підходи розділено на дві групи: інтерпретація цінностей як індивідуальних характеристик та інтерпретація цінностей як характеристик культури.

На основі визначень поняття «цінності», які пропонуються Г. Олпортом, П. Верноном, М. Рокічем та Ш. Шварцом виокремлено наступні характеристики індивідуальних цінностей: вони мають мотиваційну силу, тобто можуть стимулювати і підтримувати певні види поведінки, а також є певними орієнтирами, стандартами в житті людини, які визначають сприйняття і оцінку інших людей та речей. Окрім того, цінності співвідносяться з бажаними цілями, які є мотивами діяльності людини, вони виходять за межі конкретних, специфічних дій або ситуацій, але утворюють відносно стійку ієрархічну систему.

Розгляд цінностей як характеристик певних спільнот (навіть суспільств) дозволяє здійснювати порівняння різних соціальних груп. Базуючись на концепціях Ф. Клюкхон і Ф. Стродбека, Р. Інглехарта, Ш. Шварца та Г. Хофстеде, зроблено висновок, що культурні цінності є центральними рисами культури, які лежать в основі інституційованих норм і щоденних людських практик.

Здійснення теоретичної інтерпретації поняття «життєві цінності» є необхідним для аналізу зв'язку між цінностями та політичними орієнтаціями. Розуміння сутності поняття «життєві цінності» дає можливість пояснити механізм цього зв'язку, більш того, механізм можливого впливу цінностей на політичні орієнтації. Також інтерпретація даного поняття є необхідною для вибору найбільш адекватного підходу до інтерпретації цінностей, оскільки у даній роботі не пропонується власний підхід до інтерпретації цього поняття, а обирається один з існуючих авторитетних підходів.

У підрозділі 1.2. *«Каталогізація цінностей»* розглянуто підходи до їх каталогізації. Каталог являє собою перелік цінностей, який є необхідним кроком для переходу до емпіричної інтерпретації та операціоналізації. Представлено приклади каталогізації цінностей на основі дедуктивного та індуктивного підходу. У випадку дедуктивного підходу каталог утворюється на основі зовнішнього по відношенню до дослідження середовища, наприклад, з інших теорій або з інших областей знань. При індуктивному підході каталог формується на основі самих цінностей, часто за допомогою розвідувального емпіричного дослідження.

У результаті огляду різних підходів до каталогізації цінностей

продемонстровано переваги дедуктивного підходу, при якому отриманий список цінностей розглядається як такий, що потенційно може бути універсальним для різних спільнот та різних культур. Результати цих узагальнень використано для обґрунтування вибору підходу Ш. Шварца до вимірювання цінностей для використання його у дисертаційному дослідженні

У підрозділі 1.3. *«Підходи до вимірювання індивідуальних та культурних цінностей»* розглянуто основні підходи до вимірювання ціннісних орієнтацій, зокрема прямі та непрямі методики вимірювання. Пряме вимірювання використовується у випадку, коли теоретична концепція передбачає, що людина усвідомлює власні цінності (наприклад, якщо цінності тлумачаться як мотиви діяльності). Тоді можливим є використання прямих питань щодо цінностей, які індивід поділяє (Ціннісна шкала М. Рокіча, Ціннісний опитувальник Ш. Шварца). Якщо ж цінності тлумачити, зокрема, як певний критерій для прийняття рішення щодо прийнятності певних дій, то, найімовірніше, індивід не усвідомлює явно, яким саме критерієм керується у повсякденній діяльності. Така ситуація створює необхідність застосування підходів непрямого вимірювання (наприклад, Портретний опитувальник Ш. Шварца, де використовується проєктивна методика; шкала Г. Олпорта і П. Вернона, де наводяться сценарії різних повсякденних ситуацій). В підрозділі пропонується типологізація методик вимірювання ціннісних орієнтацій на основі типу вимірювання, способу каталогізації цінностей та способу утворення ієрархії цінностей.

Важливим результатом підрозділу є обґрунтування переваг непрямого підходу до вимірювання ціннісних орієнтацій, при якому від респондента не очікується усвідомлення власних цінностей та здатність їх коректно тлумачити. У межах непрямого вимірювання висновок щодо ціннісних орієнтацій респондента робить дослідник, апелюючи до попередньо досвіду, конструюючи гіпотетичні сценарії подій, або ж запитуючи про вподобання чи атитюди. В результаті, на основі типологізації методик вимірювання цінностей, а також переваг саме непрямого підходу до їх вимірювання, обґрунтовується вибір підходу Ш. Шварца для подальшого використання у цій роботі.

У підрозділі 1.4. *«Особливості аналізу цінностей на рівні індивідів та на рівні соціальних груп з урахуванням екологічної помилки»* розглянуто поняття екологічної помилки та її вплив на змістовну інтерпретацію результатів аналізу ціннісних орієнтацій на індивідуальному та на груповому рівнях. Часто завдання дослідження вимагають агрегувати дані щодо ціннісних орієнтацій, зібрані на рівні індивідів, до рівня областей, регіонів, країн тощо. Але при інтерпретації кореляцій та причинно-наслідкових зв'язків на індивідуальному і агрегованому рівнях може виникати екологічна помилка. Екологічна помилка у даній роботі тлумачиться як перенесення висновків, отриманих для агрегованих даних, на рівень окремих індивідів.

Результати огляду джерел щодо екологічної помилки та шляхів її уникнення враховані при проведенні емпіричного дослідження, а саме на етапі аналізу взаємозв'язку ціннісних орієнтацій та політичних орієнтацій на індивідуальному і на агрегованому рівнях.

У підрозділі 1.5. *«Можливості та перспективи вивчення життєвих*

цінностей у соціологічних дослідженнях» розглянуто перспективи використання у соціологічних дослідженнях ціннісних орієнтацій у якості як залежної, незалежної або проміжної змінної. Огляд емпіричних досліджень ціннісних орієнтацій демонструє потенціал використання цієї змінної і у якості фактору для різного роду орієнтацій, і у якості мотиваційної основи для певної поведінки людини. У даному підрозділі продемонстровано перспективи використання цінностей і при вивченні політичних орієнтацій, і у дослідженнях електорального вибору.

На основі зробленого у висновках до першого розділу узагальнення різних підходів до вимірювання цінностей для подальшого використання у дисертаційному дослідженні було обрано підхід до вимірювання цінностей Ш. Шварца. Такий вибір обумовлений, в першу чергу, значним досвідом обґрунтування валідності даної методики як у знаних міжнародних проектах, так і у дослідженнях українського суспільства (роботи О. Балакіревої, О. Шестаковського, Ю. Савельєва та інших). Окрім цього, для поставлених в дисертаційному дослідженні задач пошуку зв'язку між структурами цінностей та політичних орієнтацій адекватною є саме чітка, валідна та емпірично апробована, в тому числі і на даних українських досліджень, структура цінностей у моделі Ш. Шварца.

У другому розділі «Обґрунтування можливостей ідентифікації політичних орієнтацій на основі цінностей» розглянуто різні підходи до дослідження політичних орієнтацій, а також конкретні методики їх вимірювання. Основна увага приділена розгляду викликів, що постають при вивченні політичних орієнтацій, реакції дослідників на такі виклики, релевантності існуючих підходів до ідентифікації політичних орієнтацій саме в дослідженнях українського суспільства.

У підрозділі 2.1. *«Підходи до інтерпретації політичних орієнтацій»* розглядається зміст поняття «політичні орієнтації». Виділяється два підходи до теоретичної інтерпретації даного поняття. У межах першого підходу політичні орієнтації визначаються як ставлення населення до різних аспектів існуючої політичної реальності (інститутів, ідей, норм, лідерів тощо), що впливає на самовизначення суб'єкта в системі політичних координат. В такому випадку у політичній орієнтації є певний об'єкт, елемент політичної сфери (явище, процес, одна особа або група осіб). У випадку другого підходу політичні орієнтації визначаються через такий об'єкт як політичні цінності. Політичні цінності – це набір загальних нормативних принципів та переконань відносно уряду, громадськості та суспільства (Ш. Шварц, 2014). Вони допомагають людям визначити свою позицію у запутаному політичному середовищі, лежать в основі атитюдів, преференцій та оцінок у сфері політики. Особливістю політичних орієнтацій є те, що вони є досить абстрактними, але в той же час і релевантними політичній сфері. У даному підрозділі на основі аналізу наукових джерел, теоретичних розробок та емпіричних досліджень обґрунтовано припущення щодо подібності структур політичних орієнтацій та ціннісних орієнтацій.

Результатом даного підрозділу є вибір для подальшої роботи такої інтерпретації поняття «політичні орієнтації», що дозволяє ставити та вирішувати задачу вивчення взаємозв'язку між політичними орієнтаціями та життєвими цінностями та задачу обґрунтування можливості ідентифікації політичних орієнтацій на основі цінностей.

У підрозділі 2.2. «Підходи до вимірювання політичних орієнтацій» розглянуто можливості використання для вимірювання політичних орієнтацій блоків питань про ставлення до різних елементів політичної сфери життя суспільства, а також можливості ідентифікації політичних орієнтацій на основі ідеологічних уявлень. У контексті цього розглянуто найбільш поширені варіанти ідеологічних континуумів, у межах яких респондент позначає свою позицію що, в свою чергу, слугує індикатором його політичних орієнтацій: ліві-праві, лібералізм-консерватизм та лібертаріанізм-авторитаризм.

Значна увага в підрозділі приділена порівнянню прямих і непрямих підходів до вимірювання політичних орієнтацій, обґрунтовано необхідність використання саме непрямих підходів.

Підрозділ 2.3. «Можливості ідентифікації політичних орієнтацій на основі цінностей» присвячений розгляду можливостей використання життєвих цінностей як альтернативи ідеологічним концептам. Виділено проблеми, які виникають при ідентифікації політичних орієнтацій на основі ідеологічних концептів. Розглянуто ряд емпіричних досліджень, у яких доведено зв'язок між ціннісними орієнтаціями та політичними орієнтаціями.

Значна увага у цьому підрозділі приділена теоретичним розробкам, в яких цінності представлені як певний узгоджуючий елемент, який об'єднує розрізнені установки, орієнтації, уявлення людей щодо різних сфер життя, у тому числі щодо політичної сфери життя суспільства. Якщо більшість респондентів не володіють відповідними знаннями та компетенціями, щоб говорити про політику у термінах ідеології, то саме цінності дають їм можливість організувати свої оцінки та орієнтації щодо політичної сфери у відносно стабільну консистентну систему. Більше того, в рамках такого підходу деякі дослідники вважають, що між цінностями та політичними орієнтаціями існує не просто причинний зв'язок, а навіть певна подібність структур. Відповідно, це дає можливість побудувати саме на основі життєвих цінностей континуум, альтернативний ідеологічному.

Таким чином, у другому розділі обґрунтовано можливість ідентифікації політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей, виходячи з кореляційного зв'язку між ціннісними орієнтаціями та політичними орієнтаціями, а також причинного впливу ціннісних орієнтацій на політичні. Також розглянуто теоретичні розробки, де цінності представлені як певний узгоджуючий елемент, який об'єднує та узгоджує розрізнені установки, орієнтації, уявлення людей щодо різних сфер життя, у тому числі щодо політичної сфери життя суспільства (Конверс, 1964; Рокіч, 1973). Ще одним доказом прийнятності використання системи цінностей замість системи ідеологічних концептів є дослідження, які доводять, що конфлікт, закладений у кожен з розглянутих у цьому розділі ідеологічних континуумів, відтворюється у ціннісному континуумі, зокрема такому, що ґрунтується на теорії цінностей Ш. Шварца (М. Барнеа, Ш. Шварц, 1996).

У третьому розділі «Емпірична ідентифікація взаємозв'язку життєвих цінностей та політичних орієнтацій в українському суспільстві» здійснено емпіричне дослідження зв'язку між життєвими цінностями та політичними орієнтаціями, спрямоване на з'ясування зв'язку між структурою ціннісних орієнтацій та структурою політичних орієнтацій для демонстрації можливостей

переходу від аналізу цінностей до аналізу політичних орієнтацій.

У підрозділі 3.1. *«Взаємозв'язок життєвих цінностей та політичних орієнтацій»* здійснено огляд емпіричних досліджень, присвячених вивченню даного взаємозв'язку, та описані проблеми, які виникають при вимірюванні політичних орієнтацій українців. Також у даному підрозділі викладено основні етапи емпіричного дослідження, спрямованого на обґрунтування можливості ідентифікації політичних орієнтацій на основі ціннісних орієнтацій:

1) побудувати структуру ціннісних орієнтацій і структуру політичних орієнтацій та встановити зв'язок між цими структурами;

2) встановити зв'язок між ціннісними орієнтаціями та політичним вибором;

3) дослідити можливості аналізу електорального поля на основі групування політичних суб'єктів та респондентів у межах континуума, утвореного ціннісними орієнтаціями.

У підрозділі 3.2. *«Дослідження політичних орієнтацій українського суспільства: передумови та контекст»* викладено проблеми, які виникають при ідентифікації політичних орієнтацій на основі ідеологічних концептів в умовах українського суспільства. У межах підрозділу проаналізовано дослідження вітчизняних соціологів, присвячені аналізу трансформаційних процесів, які розпочались в українському суспільстві після розпаду СРСР (Є. Головаха, Н. Паніна, В. Тарасенко, О. Іваненко). У цьому підрозділі розглянуто такі явища як феномен подвійної інституціоналізації та амбівалентність особистості (Є. Головаха, Н. Паніна, 2001), кризи ідентифікації (В. Тарасенко, О. Іваненко, 2004). Суть феномену подвійної інституціоналізації полягає в тому, що нові інститути стають легальними, закріпленими на законодавчому рівні, але не стають легітимними в очах населення. Джерела кризи ідентифікації в українському суспільстві є схожими: новостворене суспільство застрягло між «старим» і «новим» порядком, і такий стан невизначеності відображається як на суспільстві в цілому, так і на окремих членах цього суспільства. Зокрема ця невизначеність спричиняє неможливість самоідентифікації, основною причиною якої є різноманітні процеси у соціальній структурі (зниження статусів одних груп і підвищення інших, поява нових елементів, розмивання статусів, їх розбігання і зближення, накладання одного на інший). Ці два явища призводять до амбівалентності особистості – поєднання поглядів, думок, почуттів, орієнтацій, які є взаємовиключними. Результатом даного підрозділу є обґрунтування необхідності застосування альтернативних підходів до ідентифікації політичних орієнтацій українців, які не базуються на ідеологічних концептах.

У підрозділі 3.3. *«Динаміка ціннісних орієнтацій населення України протягом 2004-2012 років»* досліджено структуру ціннісних орієнтацій українців на основі даних Європейського соціального дослідження станом на 2012 рік (остання хвиля Європейського соціального дослідження, у якій взяла участь Україна), а також вивчено, як змінювались ціннісні орієнтації українців з 2004 до 2012 року. Протягом проаналізованих років у динаміці ціннісних орієнтацій українців простежується зростання вираженості цінностей, які відносяться до секторів «Самоствердження» та «Відкритості до змін». При цьому відмічено зниження вираженості цінностей, які входять до секторів «Збереження», а також «Піклування про людей та природу». Окрім цього, при аналізі динаміки здійснено спробу

виокремити ефект віку, ефект когорти та історичний ефект. Суттєвого впливу ефекту когорти на виявлену динаміку цінностей «Самоствердження» зафіксовано не було, але по цінностям «Відкритості» був відмічений ряд когорт, де не відтворюється загальна тенденція: протягом досліджуваного періоду представленість цінностей «Відкритості» знизилась. У результаті дослідження був зафіксований історичний ефект, тобто, у більшості вікових груп простежується зростання вираженості цінностей «Самоствердження» (виняток становить лише одна вікова група 51-55 років) та «Відкритості до змін» (за винятком двох вікових груп: 18-25 років та 46-50 років).

У підрозділі 3.4. *«Зв'язок цінностей, ідеологічної самоідентифікації та політичних орієнтацій»* перевіряється гіпотеза про існування зв'язку між цінностями та політичними орієнтаціями на даних шостої хвилі Європейського соціального дослідження, проведеної в Україні у 2012 році. Окрім цього, перевіряється зв'язок між цінностями та ідеологічною самоідентифікацією респондентів на шкалі ліві-праві. Результати кореляційного аналізу демонструють, що цінності краще корелюють з політичними орієнтаціями, ніж самоідентифікація на шкалі ліві-праві. Більш того, у зв'язках цінностей та політичних орієнтацій виявлена певна структура: ціннісні орієнтації, близькі за своїм мотиваційним змістом, мають однаковий напрямок зв'язку з політичними орієнтаціями, використаними в аналізі, в той час як цінності, протилежні за своїм мотиваційним наповненням, мають різний напрямок зв'язку з цими змінними.

У підрозділі 3.5. *«Зв'язок цінностей, ідеологічної самоідентифікації та електорального вибору»* перевіряється наявність зв'язку між ціннісними орієнтаціями та електоральним вибором українців на індивідуальному та на груповому рівнях. Зв'язок на індивідуальному рівні перевіряється на основі даних шостої хвилі Європейського соціального дослідження, а для перевірки зв'язку на груповому рівні дані опитування були доповнені електоральною статистикою, а саме результатами голосування на Парламентських виборах 2012 року.

Зв'язок між цінностями та політичним вибором розглядається як наслідок зв'язку між цінностями та політичними орієнтаціями, адже розглянуті в роботі раніше теоретичні та емпіричні дослідження дозволяють зробити припущення, що у ланцюжку причинно-наслідкового впливу цінностей на політичний вибір саме політичні орієнтації виступають проміжною змінною. Іншими словами, ціннісні орієнтації впливають на політичний вибір через політичні орієнтації.

Результатом даного підрозділу є демонстрація того, що політичний вибір є обґрунтованим цінностями, а саме, що ціннісні орієнтації індивіда є одним з факторів політичного вибору в умовах сучасного українського суспільства.

У підрозділі 3.6. *«Можливості групування політичних партій на основі ціннісних орієнтацій їх прихильників»* здійснено аналіз структури електорального поля на основі групування політичних партій у межах континуума, утвореного ціннісними орієнтаціями. У якості емпіричних даних використовується шоста хвиля Європейського соціального дослідження. Для групування партій на основі цінностей використовується метод аналізу відповідностей. Основним результатом даного підрозділу є демонстрація можливостей аналізу структури електорального поля з використанням ціннісних орієнтацій прихильників політичних партій, як основи для

їх (цих партій) класифікації. Навіть відносно невелику кількість партій, підданих емпіричному аналізу, метод аналізу відповідностей структурує на три групи. Першу групу становлять партії для прихильників яких найбільш значущими є цінності «Безпеки» (Партія регіонів та КПУ). До другої групи увійшли політичні партії, для прихильників яких найбільш значущими є цінності «Конформності» та «Традиції» («Батьківщина» та «Свобода»), а третя група представлена лише однією партією (УДАР), для прихильників якої найбільш значущими є цінності «Універсалізму» та «Гедонізму». При цьому показники якості отриманої моделі є задовільними.

У підрозділі 3.7. «Регіоналізація на основі цінностей та електорального вибору» проведено кластеризацію територій (а саме областей України) одночасно на основі ціннісних орієнтацій та політичних вподобань, характерних для населення цих територій. Кластеризація здійснена методом k-means. Результатом даного підрозділу є утворення структури областей на основі схожості результатів голосування та ціннісних орієнтацій жителів окремих територій. Поєднання життєвих цінностей та результатів голосування за територіями дає можливість оцінювати отриману кластерну структуру у динаміці, поєднуючи результати загальнонаціональних та місцевих виборів у різні роки з ціннісними орієнтаціями українців. Також це дає можливість не лише виділити схожі території, а і, наприклад, виділити групи партій, чиї прихильники поділяють подібні ціннісні орієнтації. Цінності пов'язані з культурними та історичними особливостями регіону, і, оскільки Україна не є ціннісно гомогенною (у територіальному розрізі), отримана регіоналізація є цікавою для подальшого аналізу.

ВИСНОВКИ

В результаті реалізації дисертаційного дослідження були виконані завдання, поставлені на початку роботи, мета дослідження, а саме обґрунтування процедури ідентифікації політичних орієнтацій українців на основі життєвих цінностей, досягнута.

Аналіз світового досвіду досліджень наявності зв'язку між цінностями та політичними орієнтаціями і причинного впливу ціннісних орієнтацій на політичні створює основу для ідентифікації політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей. Проведений емпіричний аналіз українських даних підтверджує гіпотезу про можливість такої ідентифікації. Необхідність використання непрямого підходу до ідентифікації політичних орієнтацій обумовлена тим, що зникає необхідність звернення до специфічних знань щодо політичної сфери життя суспільства, натомість, стає можливим апелювати до повсякденного досвіду. Також непрямий підхід до вимірювання політичних орієнтацій дає можливість уникнути поєднання суперечливих ідеологічних уявлень, що виникає при використанні прямих запитань щодо ідеологічних вподобань в умовах сучасного українського суспільства.

У відповідності до мети та завдань дослідження серед представленого багатоманіття підходів до інтерпретації та вимірювання ціннісних орієнтацій обрано теоретичний підхід Ш. Шварца та відповідну методику вимірювання. Цінності, включені у дану методику, мають достатній рівень абстрактності, щоб розглядати їх як певні орієнтири у різних сферах життя, у тому числі, у політичній сфері. Також дана методика передбачає наявність схожих та протилежних за своїм мотиваційним

змістом цінностей, що дає можливість утворити з них певний континуум, альтернативний ідеологічному.

Зв'язок цінностей та політичних орієнтацій у даному дослідженні вивчається методами кореляційного аналізу. Більш того, перевірена не лише статистична значущість зв'язків, але й досліджена структура зв'язку. Так, ціннісні орієнтації, близькі за своїм мотиваційним змістом, мають однаковий напрямок зв'язку з політичними орієнтаціями, використаними у аналізі, в той час як цінності, протилежні за своїм мотиваційним наповненням, мають різний напрямок зв'язку з цими змінними.

Окрім цього, встановлено наявність зв'язку між цінностями та політичним вибором, статична значущість якого підтверджена на індивідуальному та на груповому (регіональному) рівнях. Наявність взаємозв'язку між цінностями та політичним вибором представлена як наслідок зв'язку між цінностями та політичними орієнтаціями.

Також у межах цього дослідження на основі ціннісних орієнтацій здійснено групування політичних партій у межах континуума, утвореного ціннісними орієнтаціями. Таким чином, запропонований підхід до ідентифікації політичних орієнтацій дозволяє структурувати електоральне поле шляхом класифікації респондентів на основі їх політичних орієнтацій, а також здійснювати класифікацію політичних суб'єктів на основі ставлення до них громадян.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дисертації:

1. Лешенок У.С. Можливості емпіричної ідентифікації політичних орієнтацій на основі цінностей. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2018. №3-4. С.105-115.

2. Лешенок У.С. Типологія ціннісних орієнтацій українців (на основі даних Європейського соціального дослідження). *«Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна» Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*. 2018. №41. С.56-61.

3. Лешенок У.С. Перспективи використання просторових даних у дослідженнях політичних орієнтацій населення України. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. №1. С.26-31.

Входить до міжнародних наукометричних баз даних: Index Copernicus International (Республіка Польща).

4. Лешенок У.С. Перспективи класифікації політичних партій України на основі ціннісних орієнтацій їх прихильників. *«Габітус»*. 2019. №8. С.18-24.

Входить до міжнародних наукометричних баз даних: Index Copernicus International (Республіка Польща).

5. Лешенок У.С. Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій населення України та електорального вибору. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. №3. С.32-37.

Входить до міжнародних наукометричних баз даних: Index Copernicus International (Республіка Польща).

6. Leshenok U. Clustering of ukrainian regions based on value orientations and political choice of the populations: methodological rationale and analysis using combining data sources. *Economy and Sociology*. 2019. №1. P.123-133.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Лешенок У. С. Цінності в соціології: характеристика індивідів чи характеристика спільнот. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Реалії та перспективи розвитку суспільства: соціальні, психологічні і політичні аспекти»* (28–29 жовтня 2016 року). Сладковічево, 2016. С.52-55.

8. Лешенок У. С. Вимірювання цінностей: систематизація існуючих методик. *Матеріали X Міжнародної конференції студентів та молодих науковців «Соціологія і сучасні соціальні трансформації»* (16-17 листопада 2017 року). Київ, 2017. С.68-71.

9. Лешенок У. С. Можливості структурування політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей. *Матеріали XVI Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Соціологія у (пост) сучасності»* (5-16 березня 2018 року). Харків, 2018. С.60-61.

10. Лешенок У. С. Можливості та перспективи вивчення життєвих цінностей у соціологічних дослідженнях. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Шевченківська весна 2018»* (5-6 квітня 2018 року). Київ, 2018. С.48-50.

11. Лешенок У. С. Особливості аналізу динаміки ціннісних орієнтацій населення України. *Матеріали XV Міжнародної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Модернізація суспільства та соціальні технології»* (17-18 травня 2018 року). Київ, 2018. С.95-97.

12. Лешенок У. С. Можливості використання просторових даних у дослідженнях політичних орієнтацій населення України. *Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії. Спільноти: суспільна уява і практики конструювання»* (18-19 квітня 2019 року). Київ, 2019. С.218-220.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

13. Лешенок У.С. Методики вимірювання цінностей: аналіз та систематизація. *«Актуальні проблеми філософії та соціології»*. 2017. №19. С.51-54.

АНОТАЦІЯ

Лешенок У.С. Емпірична ідентифікація політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей в українському суспільстві. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.02 – методологія та методи соціологічних досліджень. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2020.

Дисертація присвячена обґрунтуванню процедури ідентифікації політичних орієнтацій на основі життєвих цінностей в умовах українського суспільства. Обґрунтовано можливості ідентифікації політичних орієнтацій на основі зв'язку

життєвих цінностей, ідеологічної самоідентифікації та політичних орієнтацій українців. Встановлено зв'язок між ціннісними та політичними орієнтаціями, при цьому доведено подібність структури ціннісних орієнтацій та структури політичних орієнтацій. Також доведено зв'язок між ціннісними орієнтаціями та електоральним вибором в умовах українського суспільства.

Досліджено можливості групування політичних партій на основі ціннісних орієнтацій їх прихильників через аналіз структури електорального поля на основі групування політичних партій у межах континуума, утвореного ціннісними орієнтаціями. Здійснено кластеризації територій (а саме областей України) одночасно на основі ціннісних орієнтацій та політичних вподобань, характерних для населення цих територій.

Ключові слова: цінності, Ціннісний опитувальник Ш. Шварца, політичні орієнтації, політичний вибір, кореляційний аналіз.

АННОТАЦИЯ

Лешенок У.С. Эмпирическая идентификация политических ориентаций на основе жизненных ценностей в украинском обществе. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук по специальности 22.00.02 – методология и методы социологических исследований. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины, Киев, 2020.

Диссертация посвящена обоснованию процедуры идентификации политических ориентаций на основе жизненных ценностей в условиях украинского общества. Обоснованно возможности идентификации политических ориентаций на основе связи жизненных ценностей, идеологической самоидентификации и политических ориентаций украинцев. Установлена связь между ценностными и политическими ориентациями, при этом доказано сходство структуры ценностных ориентаций и структуры политических ориентаций. Также доказана связь между ценностными ориентациями и электоральным выбором в условиях украинского общества.

Исследованы возможности группировки политических партий на основе ценностных ориентаций их сторонников через анализ структуры электорального поля на основе группировки политических партий в пределах континуума, образованного ценностными ориентациями. Осуществлена кластеризация территорий (а именно областей Украины) одновременно на основе ценностных ориентаций и политических предпочтений, характерных для населения этих территорий.

Ключевые слова: ценности, Ценностный опросник Ш. Шварца, политические ориентации, политический выбор, корреляционный анализ.

SUMMARY

Leshenok U.S. Empirical identification of political orientations based on human values in Ukrainian society. –Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the Candidate of Sociological Sciences on specialty 22.00.02 – Methodology and Methods of Sociological Research. –

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2020.

The dissertation is devoted to the justification of the procedure of identification of political orientations on the basis of human values in the conditions of the Ukrainian society. Possibilities of identification of political orientations on the basis of connection of human values, ideological self-identification and political orientations of Ukrainians are substantiated.

In accordance with the purpose and objectives of the study, among the presented variety of approaches to the interpretation and measurement of value orientations, the theoretical approach of S. Schwartz and the appropriate measurement methodology were chosen. The values included in this methodology have a sufficient level of abstraction to be considered as certain guidelines in various spheres of life, including in the political sphere. Also, this technique assumes the presence of similar and opposite in their motivational content values, which makes it possible to form from a certain continuum, alternative to the ideological. Human values are defined according to S. Schwartz approach, the following characteristics of values are identified: they have a motivating force, which means they can stimulate and support certain behaviors, and are certain guidelines, standards in human life that determine the perception and evaluation of other people and things. In addition, values are correlated with the desired goals, which are the motives of human activity, they go beyond specific actions or situations, but form a relatively stable hierarchical system.

The connection between value orientations and political orientations in the conditions of the Ukrainian society is established. The correlation between human values and political orientations is proven by an analysis of European Social Survey data. Conclusion about structural similarity of values orientations and political orientations is made based on the correlation analysis.

The correlation between value orientations and electoral choice in the conditions of the Ukrainian society is established. This relationship has been explored at both the individual and group levels. Correlation on individual level has been tested on the basis of the sixth wave of the European Social Survey. Electoral statistics, namely the results of the 2012 Parliamentary elections, were additionally used to test correlation at the group level. Correlation between values and political choice is considered as an indicator of the connection between values and political orientations, as the analysis of theoretical and empirical research allows us to conclude that political orientations are an intermediate variable in the chain of causal influence of human values on political choice.

Possibilities of grouping of political parties on the basis of value orientations of their supporters through the analysis of structure of an electoral field on the basis of grouping of political parties within the continuum formed by value orientations are investigated. The grouping of political parties by the correspondence analysis demonstrates that in the conditions of the Ukrainian society value orientations can be used as a basis not only for classifications of political orientations, but also for classifications of political subjects.

Regionalization is carried out on the basis of human values and electoral choice by means of clustering of territories (namely regions of Ukraine) at the same time on the basis of value orientations and political orientations of the population of these territories.

Keywords: values, Schwartz value questionnaire, political orientations, political choice, correlation analysis.

Лешенок Уляна Сергіївна

**ЕМПІРИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ОСНОВІ
ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

22.00.02 – методологія та методи соціологічних досліджень

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата соціологічних наук

Відповідальний за випуск
кандидат фізико-математичних наук, доцент Горбачик Андрій Петрович

Підписано до друку 28.08.2020 р.
Ум. др. арк. 0.9. Формат 60x84/16.
Тираж 100 прим. Папір офсетний. Зам. № 2808/2020
Надруковано з макету замовника.
Свідоцтво ДК 5941 від 11.01.2018 р.
03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 8.
Тел. (050) 411-66-51, (044) 22-99-539

Видавництво «Наукова столиця»®

ДРУК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

www.science.org.ua